

УДК 378.183«19»

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.4>**В. Р. Свічкарь**аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено проблемі становлення та розвитку соціально-педагогічної діяльності студентської молоді в Україні у 20-ті роки ХХ століття. У статті зазначено, що окремі ідеї, теорії, напрями та види діяльності, які в сучасному визначенні відповідають поняттю «соціально-педагогічні», існували ще з античних часів, безумовно, вони не були чітко визначеними і термінологічно узгодженими, проте мали певні і суттєві ознаки приналежності до означеної категорії. Теоретичний аналіз поняття «соціально-педагогічна діяльність», представлений у статті, узагальнює різні погляди на сутність, значення соціально-педагогічної діяльності. Визначено, що історія розвитку соціально-педагогічної діяльності ґрунтувалась на серйозних наукових досягненнях у галузі філософії, педагогіки, психології, соціології виховання. Особливу увагу науковці зазначеного періоду приділяли цілісному уявленню про людину як про особистість, соціальному оточенню й умовам життя індивіда. У результаті дослідження встановлено, що саме в цей період соціально-педагогічна діяльність спрямована на підтримку соціально вразливих категорій, сприяє соціалізації особистості, набуває статусу окремої наукової дефініції. У 20-ті роки ХХ століття соціально-педагогічна діяльність студентів розвивалась під впливом соціально-політичних процесів, що відбувались у країні. Це дозволило встановити чинники, які визначили зміст, характер і напрями діяльності студентів зазначеного періоду: 1) поширення ідей національного розвитку в соціокультурному просторі країни; 2) визначення нових вимог до студентства як до активної і відповідальної соціальної сили. Також у статті виділені основні напрями соціально-педагогічної діяльності студентів досліджуваного періоду: боротьба з неписьменністю, організація дозвілля, шефська робота. Встановлено, що соціально-педагогічна діяльність студентської молоді сприяла формуванню активної життєвої позиції молоді, передбачала насамперед розширення можливостей студентів для їхнього повноцінного особистісного і професійного розвитку.

Ключові слова: студенти, студентська молодь, заклади вищої освіти, соціально-педагогічна діяльність, студентські організації.

Постановка проблеми. Реформування сучасної освіти в контексті євроінтеграційних процесів привело до актуалізації відродження традицій національного виховання, акцентувало особливу увагу на проблемах реалізації громадянської активності молоді, залучення її до суспільно-політичного життя.

Особливої значущості набула проблема виховання відповідального громадянина, здатного реалізовувати та захищати власні громадські права, бути активним учасником усіх сфер життєдіяльності та подій у країні.

Діяльність студентів 20-х рр. ХХ ст. була яскравим прикладом громадської активності студентської молоді. Узагальнення досвіду соціально-педагогічної діяльності студентів, яку вони вели в Україні та за її межами, дозволить переосмислити і творчо використати прогресивні педагогічні ідеї минулого в нових соціально-політичних умовах вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність студентської молоді 20-х рр. ХХ ст.

досліджували багато вчених (О. Гуменюк [2], О. Кін [4], А. Копілов [6], Н. Максимовська [11], Л. Штефан [14] та інші), автори звертали увагу на соціально-політичні процеси зазначеного періоду, під впливом яких формувалася нова генерація студентства, на особливості соціальної активності студентської молоді 20-х рр. ХХ ст., на основні напрями громадської діяльності студентів. Але вивчення чинників формування і розвитку соціально-педагогічної діяльності студентської молоді України у 20-ті рр. ХХ ст. залишилося поза увагою вчених.

Мета статті – визначити основні чинники, що впливали на характер, зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності студентської молоді закладів вищої освіти України у 20-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, окремі ідеї, теорії, напрями та види діяльності, які в сучасному визначенні відповідають поняттю «соціально-педагогічні», існували ще з античних часів. Безумовно, вони не були чітко визначеними і термінологічно узгодженими, проте мали певні

і суттєві ознаки приналежності до означеної категорії. Так, у Давній Греції вважалося за необхідне піклуватися про виховання громадян усіх вікових груп, надавати їм можливість стати корисними для держави.

Особливо цікава історія розвитку поняття «соціально-педагогічна діяльність». Як показало вивчення історико-педагогічної літератури [4; 9; 14], у 20-ті рр. ХХ ст. спостерігався особливий розвиток науки педології на тлі серйозних наукових досягнень у галузі філософії, педагогіки, психології, соціології виховання. Предметом прискіпливої уваги науковців стали цілісне уявлення про людину як про особистість та соціальне оточення й умови життя індивіда. Саме в цей період соціально-педагогічна діяльність була спрямована на підтримку соціально вразливих категорій, сприяла соціалізації особистості, набувала статусу окремого наукового поняття [14, с. 43].

Ми погоджуємось із визначенням соціально-педагогічної діяльності, яке представила у своїй роботі Н. Максимовська, а саме: «Соціально-педагогічна діяльність є однією з різноманітних системних форм людської активності, у процесі якої відбуваються зміна та перетворення людини та людських мас у напрямі олюднення, окультурення та соціалізації, наближення до певної конкретно-історичної соціально необхідної моделі» [12, с. 186–196].

Під час дослідження соціально-педагогічної діяльності студентської молоді 20–30-х рр. необхідно звернути увагу на соціально-політичні, ідеологічні, національні процеси в Україні, які визначали вектор активності студентської молоді як ініціативної, мобільної, динамічної частини населення. Вивчення й аналіз історико-педагогічної літератури [2; 3; 7; 8] дозволили виділити основні чинники, які зумовили характер і зміст соціально-педагогічної діяльності студентів, а саме: поширення ідей національного розвитку в соціокультурному просторі країни, визначення нових вимог до студентства як до активної і відповідальної соціальної сили. Зупинимось на характеристичності означених чинників детальніше.

1. Поширення ідей національного розвитку в соціокультурному просторі країни.

Зазначимо, незважаючи на складні умови зміни політичної системи, ідеологічних перетворень, економічної нестабільності, військового переділу території, стану революцій, війн і розрухи, в українському суспільстві чітко визначився напрям національного відродження. Українське студентство не залишилося осторонь процесів національного визволення і незалежності, які ініціювали і всіляко підтримували прогресивні громадські діячі, представники передової політичної ідеології. Так, з подіями 1917 р. українські студенти включилися в національний рух. Вони були

активні в поодиноких українських політичних партіях, брали участь у повстанській армії, підпільній діяльності Української Народної Республіки, наприклад, студенти Київського університету у складі Студентського куреня ім. Українських Січових Стрільців брали участь у боях під Крутами (29 січня 1918 р.) [13, с. 104].

Цікавий факт виникнення в березні 1917 р. осередку українського студентства – Головної української студентської ради, яка організувала три всеукраїнські студентські конференції і видавала журнал «Стерно». Зазначимо, що студентська преса відігравала роль носія нових ідей і була рупором студентства того часу [7].

Український національний рух підтримували й представники політичної еліти того часу. Так, наприклад, за правління гетьмана П. Скоропадського було урочисто відкрито два державні українські університети – Київський і Кам'янець-Подільський. Ці університети стали першими в Україні державними закладами вищої освіти з українською мовою навчання [5; 6].

Але зі становленням нової влади в Україні через свої політичні погляди частина викладачів та студентів вимушені були емігрувати за кордон. Навіть на чужині українські студенти не залишали боротьби за національне самовизнання.

Найповніше діяльність студентства розкривалася через роботу студентських організацій національного спрямування, які масово створювалися у країнах Європи, містах еміграції українських студентів. Так, найбільшою українською студентською організацією в Чехословаччині була Українська академічна громада у Празі. Зі сторінок студентської преси «Студент революції» ми дізнаємося, що в 1923 р. існували й активно працювали такі студентські організації: Громада студентів з Великої України, Українське студентське товариство «Громада» у Празі, Товариство «Січ» в Австрії, Спілка українських студентів у Німеччині й Академічна громада. Для координації цих товариств створювали Союзи українських студентських організацій у Німеччині й у Данцигу. Саме тут були наукові, освітні, культурні осередки українських студентів-емігрантів [2, с. 65–76].

З 1920-х рр. розпочалося поширення діяльності організацій українського студентства за океаном, були засновані Українська академічна громада у Філадельфії, Товариство української молоді в Нью-Йорку, Українська студентська громада в Чикаго; з 1930-х рр. – студентські клуби в Детройті, Піттсбурзі, Клівленді й інші. У 1922 р. було створено Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС), який координував студентську працю в усьому світі й об'єднував станом на 1924 р. 18 студентських організацій [7]. Загалом їхня діяльність була спрямована на підтримку студентів-емігрантів, на представництво інтересів

українського студентства за кордоном та надання матеріальної допомоги своїм членам.

2. Визначення нових вимог до студентства як до активної і відповідальної соціальної сили.

Як відомо, з установленням нової влади в Україні, з 1920 р. розпочалося докорінне реформування системи вищої освіти.

Студентство опинилося в центрі змін: заклади вищої освіти реорганізовано в декілька спеціалізованих інститутів, скасовано їхню автономію, саме студентство стало іншим за своїм змістом, доступ до закладу вищої освіти був обмежений для осіб «нетрудового походження». Щоб вступити до закладу вищої освіти, потрібно було мати «командировку» від партійної, комсомольської чи профспілкової організації. Завдяки цим реформам збільшилась кількість студентів робітничого і селянського походження, для залучення яких у 1921 р. були створені робітничі факультети при вищих навчальних закладах для здобуття вищої освіти, без відриву від практичної діяльності [10, с. 26].

Отже, істотно змінився соціальний статус українського студентства, було організовано спеціальну заміну рафінованої, інтелектуальної еліти активістами робітничо-селянського середовища. Серед вимог, що висувалися до нової генерації студентства, значне місце посідали такі якості: уміння ухвалювати рішення, виступати з ініціативою, брати на себе відповідальність. З метою залучення молоді до вирішення важливих питань, виховання почуття відповідальності, самостійності, у закладах вищої освіти створювали ради і бюро студентів, які об'єднували молодь вишу в роботі з перебудови вищої освіти. Так, на зборах студентів Харкова 1 лютого 1919 р. розглянуто питання реформи вищої школи. Отже, студентська молодь брала безпосередню участь в управлінні закладами вищої освіти.

Активна громадська позиція зумовила різнобічну соціально-педагогічну діяльність студентської молоді означеного періоду:

– боротьба з неписьменністю – про організацію участі студентів у просвітницькій діяльності йдеться в постанові Всеукраїнського центрального виконавчого комітету від 4 листопада 1923 р. «Про ліквідацію неписьменності» [13, с. 108–110];

– організація дозвілля – студентська молодь організувала концерти, колективне відвідування театрів, масові свята, екскурсії, кіно-вечори [4, с. 221–229];

– шефська робота – студенти проводили роботу з дітьми: опікувалися дитячими будинками, працювали в бібліотечних гуртках, піонервожатими в дитячих будинках [13, с. 108–110]. Допомогали підшефному населенню, у дитячих ізоляторах створювали осередки «Друзі дітей» [1, с. 43–46].

Значення соціально-педагогічної діяльності у формуванні молодого спеціаліста визнавалося існуючою владою як нагальна потреба. Так, Я. Ряппо, заступник керівника Наркомосу України, зазначав, що «через лекції в аудиторії неможливо навчити студента займатися суспільно-корисною працею, і єдиним шляхом залучення його і є участь у відповідній роботі під час його перебування у вищих навчальних закладах» [10, с. 15].

Висновки і пропозиції. Отже, соціально-педагогічна діяльність формувалась під впливом таких чинників, як поширення ідей національного розвитку в соціокультурному просторі країни та визначення нових вимог до студентства як до активної і відповідальної соціальної сили. Основними напрямками соціально-педагогічної діяльності досліджуваного періоду були боротьба з неписьменністю, організація дозвілля та шефська робота

Соціально-педагогічна діяльність студентської молоді сприяла формуванню активної життєвої позиції молоді, передбачала розширення можливостей студентів для їхнього повноцінного особистісного і професійного розвитку, була спрямована на виховання відповідального громадянина, здатного реалізовувати та захищати власні громадські права, бути активним учасником усіх сфер життєдіяльності.

Список використаної літератури:

1. Арнольди В. Наше шефство. *Студент революції*. Харків, 1924. № № 8–9. С. 43–46.
2. Гуменюк О. Джерельна база дослідження українського молодіжного руху в країнах Європи в 1920–1939 рр. *Архіви України*. 2016. № 1. С. 65–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2016_1_7.
3. Єфіменко Г., Кульчицький С. Кордони державні України, принципи та історична практика їх визначень. *Енциклопедія історії України*. Т. 5 / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2008. 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kordoni_Derzhavni_Ukraini.
4. Кін О. Організація громадської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України у 20-ті рр. ХХ ст. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5. Ч. 2. С. 221–229.
5. Колесник В., Патриляк І. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. *Енциклопедія історії України*. Т. 4 : Ка – Ком / редкол. : В. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyivsky_nac_universytet.
6. Копилов А. Кам'янець-Подільський український університет: від ідеї заснування до ліквідації

- (1917–1921 рр.). *Український історичний журнал*. 1999. № 4. С. 41–50 ; № 5. С. 26–36.
7. Кубійович В. Енциклопедія українознавства : Словникова частина. Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Т. 8 : Перевидання в Україні. Львів, 2000. С. 2800–3200. ISBN 966-7155-02-1 (т. 8), ISBN 5-7707-4048-5. URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii08.htm>.
 8. Культурне будівництво в Українській РСР. *Збірник документів*. Київ, 1959. Т. I. 880 с.
 9. Лузан П., Васюк О. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник ; М-во освіти і науки України. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : НАКККІМ, 2010. 295 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004366>.
 10. Студент революції. 1922. №1. С. 15, 26.
 11. Максимовська Н. Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: анімаційний підхід. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 23 (1). С. 186–196.
 12. Похорони студентів и гимназистов-сечевиков. *Киевская мысль*. 1918. 20 березня. № 29. Крути. Січень 1918 р. Київ, 2008. С. 104.
 13. Работа Донецкого ИНО. *Просвещение Донбасса*. 1924. № № 1–2. С. 108–110.
 14. Штефан Л. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20–90-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Харків : ХДПУ, 2003. С. 43.

Svichkar' V. Factors of formation and development of social-pedagogical activity of Ukrainian young students in early 1920^s of the XX century

The article is about the problem of formation and development of socio-pedagogical activities of student youth in Ukraine in early 1920^s of the XX century. The article describes some ideas, theories, directions and activities that in the modern definition belong to the concept of "socio-pedagogical", existed since ancient times, of course, they were not clearly defined and terminologically consistent, but they had certain and significant signs of belonging to the assigned category. Theoretical analysis of the concept of "socio-pedagogical activities" presented in this article summarizes the different points of view on the essence, meaning of socio-pedagogical activities the history of the development of socio-pedagogical activities was based on the background of serious scientific achievements in the field of philosophy, pedagogy, psychology, sociology of education. Scientists have paid attention to this period and to the idea of man as a person, his social environment and living conditions of the individual. The result of the study reveals that it is during this period that socio-pedagogical activity, as a direction of activity aimed at supporting socially-exposed categories, promoting the socialization of the individual, acquires the status of a separate scientific definition. In the early 1920^s of the XX century socio-pedagogical activities of students were developed under the influence of socio-political processes which took place in the country. It revealed the factors that determined the content, nature and activities of students at given period: 1) dissemination of ideas of national development in socio-cultural space of the country; 2) resolution of new requirements for students as active and responsible social force. Also, the article highlights the main trends that have caused social and educational activities of students' study period: the fight against illiteracy, leisure, voluntary work. Established that the socio-pedagogical activities of student youth, contributed to the formation of an active life position of young people, provided for the expansion of opportunities for students for their full personal and professional development.

Key words: students, young students, institutions of higher education, social and pedagogical activity, student organizations.